

»ESTANCIA«: ZNAČILNOSTI PLANIRANJA PROSTORA

UDK 728.6 (82)
COBISS 1.02 pregledni znanstveni članek
prejeto 30.08.2006

»ESTANCIA«: CHARACTERISTICS OF SPATIAL PLANNING

izvleček

Ustanovitev naselij v obdobju španske »konkviste« Latinske Amerike (16. stoletje) je temeljila na značilni integraciji med urbanim središčem in ruralno okolico, ki je z mestom predstavljala skupno upravno enoto in bila tudi funkcionalna enota, na kateri je bila zasnovana ekonomija. V tem kontekstu so bile načrtovane »estancie«, ki so bile namenjene izključno gojenju živine. Estancia v Argentini tudi danes pomeni ruralno posestvo oz. veliko zemljišče, najmanj 400 kvadratnih hektarjev, v katerem se predvsem ukvarjajo z živino. Zgodovina »estancie« se začne pri jezuitskih naseljih, posestva imenovana »reducciones«, ki jih je dobil še v 16. in 17. stoletju jezuitski red, v katerih so delali predvsem Indijanci. Vzporedno z »reducciones« se je razvijala »kolonialna estancia«, ki je uvažala živino in semena iz Španije in je postala izvor bogastva države. Po osamosvojitvi leta 1816 se je začela uveljavljati »estancia criolla«. Razlika je bila predvsem v lastnini zemlje. V 19. stoletju je nastala »moderna estancia«, vpeljali so pojem »pedigree« živine. Tako se je začelo najbolj uspešno obdobje življenja »estancie«. V 20. stoletju je nastala »turistična estancia«, v kateri gostje lahko preživijo nekaj dni v tradicionalnem podeželskem slogu.

»Estancie« imajo središčno bivališče, »casco«, ki je običajno v središču zemljišča. Drugi elementi »estancie« so silosi, hlevi, konjušnice, mlekarnе, shrambe idr.

Danes nastajajo tudi druge oblike bivanja na podeželju: podeželski klubi, zelo podobni malim satelitskim mestom.

ključne besede:

»Estancia«, nastanek in elementi »estancie«, bivanje na podeželju.

abstract

The foundation of settlements during Spanish conquest of Latin America (16th century) was based on a specific kind of integration between the urban centre and the rural neighbourhood. They both functioned as an integral unit on which economy was planned. In this context were planned also the estancias and their main activity: stockbreeding. Estancia in Argentina today still means a wide rural property, at least 400 square hectares, which are specifically meant for stockbreeding.

The history of the estancia begins with the foundation of Jesuit settlements during 16th and 17th centuries called »reducciones« and inhabited mostly by Indians. At the same time developed the »colonial estancia« which imported animals and seeds from Spain and soon became the principal origin of richness for the country. After the independence in 1816, the »estancia criolla« developed with a different structure of land ownership. 19th century, with the introduction of the concept »stock pedigree« means the beginnings of the most successful modern estancia. During 20th century developed also a new form: the touristic estancia, where guests can try the traditional life in the countryside.

Estancias are organized basing on a central housing called »casco«. Other elements of the estancia are the silos, stables and horse stables, dairy farms, stores etc.

Today we know new forms of life in the countryside: country clubs which are similar to small satellite cities.

key words:

Estancia, origin and elements of the estancia, life in the countryside.

Regionalno planiranje v »Legislacion de Indias«

Ustanovitev naselij v obdobju španske »konkviste« Latinske Amerike (16. stoletje) je temeljila na značilni integraciji med urbanim središčem in t. i. »campana« oz. ruralnim kontekstom, ki ga je zaokrožal; ruralno okolico, ki je z mestom predstavljala skupno upravno enoto oz. občino in je bila tudi funkcionalna enota, na kateri je bila zasnovana ekonomija, predvsem do 18. stoletja oz. v obdobju največjega naseljevanja.

Takšna zakonodaja je bila izrecno sestavljena za »novo odkrita« območja in jo poznamo pod imenom »Legislación de Indias«. Natančno je opredeljevala nastanek, organizacijo in način

funkcioniranja »novo nastalih« ameriških družb.

V tisti enoti mesto-podeželje je bila uporaba zemlje strogo regulirana z natančnimi normami in režimom podeljevanja zemlje, ki je motiviral ljudi, da so se stalno naseljevali. To je bilo predvsem tako, ker so veleposestniki dobivali zemljo za obdobje pet let, v katerih so morali skrbeti za prebivalce. V nasprotnem jim je grozil odvzem zemlje in seveda ugleda.

Po izboru lokacije naj bi načrt mesta izhajal iz opredelitve prostora za trge, predvsem položaj glavnega trga (»Plaza Mayor«), ceste in parcele. Načrt je nastajal v obliki šahovnice, središče je bil glavni trg, iz katerega so izhajale vse ceste do

Slika 1: Shema organizacije španskega kolonialnega mesta Buenos Aires.
Organisational scheme of the Spanish colonial city Buenos Aires.

Slika 2: Shema organizacije »estancie«.
Organisational scheme of an »estancia«.

mestnih vrat; načrt naj bi bil dovolj odprt, da bi dovoljeval rast mesta v vse smeri, v kolikor bi število prebivalstva naraščalo. Poleg glavnega trga so bili točno določeni položaj cerkve stolnice, ki je morala »biti videna« iz vseh zornih kotov trga, guvernerjeva palača in carinarnica. Zemlja se je delila na večje kvadratne enote (»manzana« oz. »cuadra«) med cestami in te v posamezne parcele (»solar«) točno določenih mer. Vsaka »manzana« se je delila na štiri kvadratne dele. V primeru Buenos Airesa so stranice parcel merile 60,66 m.

Ob načrtovanem mestu je obstajal del, imenovan »ejido«, praznina, načrtovana za rast mesta. Za »ejido« je obstajala »dehesa« oz. skupna zemlja, ki jo je vsaka hiša v mestu v tistih časih potrebovala za pašo manjše živine, sadovnjake idr. »Dehesa« je bila skupinska zemlja. Podeželje, ki je mejilo na mesto oz. »deheso«, se je delilo najprej v »chacras«, manjše produkcijske enote, kjer se je gojila zelenjava, žitarice idr. za potrebe prebivalcev mesta. Merile so do 180 kvadratnih hektarjev.

Za tem so bile načrtovane »estancie«, zemljišča, ki so bila namenjena izključno gojenju živine. Merile so najmanj 2000 kvadratnih hektarjev in so bile dovolj oddaljene od mestnega središča, da živina ne bi v prosti paši uničevala pridelkov.

Rezultat aplikacije tako natančnega načrtovanja prostora je bil nastanek polariziranih regij, ki se je tudi odražal v političnem in upravnem sistemu organizacije.

Ob "odkritju novega kontinenta" so španski kastiljski kralji dali vso zemljo v last španske krone in ustanovili fevdalni način upravljanja. Med drugim so sami dodeljevali zemljo v zasebno last tistim, za katere so menili, da si jo zaslužijo. V to skupino so spadali predvsem konkvistadorji, prvi priseljenci in njihovi dediči. Praviloma so zemljo lahko dobili tudi bogati veleposestniki, ki so imeli najmanj 10.000 glav živine (Gonzalez, J. V., 99).

Z ustanovitvijo mesta (»fundación«) so zemljo takoj razdelili. Koncesija oz. dovoljenje je vključevala tudi vse Indijance, ki so živeli na določeni zemlji. To je pomenilo tudi oblast nad življenjem in smrtjo duš, ki so prebivale na tistih posestvih.

Tisti dobitniki, ki so bili bolj izbranega porekla, so dobivali tri vrste zemljišč: parcelo oz. »solar« v mestu, »chacro« v »ejidu« in bolj oddaljeno in večjo »estancio«. Podatki kažejo, da je imel v letu 1774 »razširjen« Buenos Aires 6083 prebivalcev, od teh je bilo samo 186 so bili lastniki zemlje (Gonzalez, J. V., 101). Še danes je samo 1,5 % prebivalstva Južne Amerike lastnikov polovice zemlje, ki je primerna za obdelovanje in gojenje živine in proizvodnja je manjša kot pred petdesetimi leti (Galeano, E., 204).

Nastanek »ESTANCIE«

»Estancia« je torej ruralna ustanova, ki se nahaja v različnih regijah Južne oz. Latinske Amerike. V času španske kolonije je bil izraz izvirno uporabljen za označevanje prvotnih naselij – npr. za konkvistadorje, čeprav se je kasneje uporabljal izključno za ruralno naselje z vsemi odgovarjajočimi elementi. Ponekod jo imenujejo "hacienda". »Estancia« oz. »hacienda« je tipična oblika organizacije španskega kolonialnega sistema.

V 17. stoletju je torej izraz »estancia« označeval velike posesti zemlje, ki jih je neka fizična oseba, družina ali verski red dobil v posest. V 19. stoletju so tudi nekatera podjetja postala

Slika 3: "Chacra", manjša posest v bližini mesta.
"Chacra", small property near the city.

lastniki estancij. Tako je estancia postala sinonim za latifundijo. Sistem veleposesti je sam po sebi pomenil simbol družbenega statusa. Pravzaprav estancie niso izvažale pridelkov, ampak so funkcionirale za samooskrbo tamkajšnjih prebivalcev (razen pri luksuznih izdelkih, ki so bili vedno rezervirani za lastnika (»patron«) in njemu bližnje).

»Estancia« v Argentini tudi danes pomeni ruralno posestvo oz. veliko zemljišče, najmanj 400 kvadratnih hektarjev, kjer se predvsem ukvarjajo z gojenjem živine. Nahajajo se po vsej državi, od severa v provinci Salta do Ognjene zemlje, v Andih in v ravninah Pampe.

Oblika in funkcija »estancie« sta se razvili skozi štiri stoletja in v določenih fazah:

1. Jezuitska naselja (»reducciones jesuiticas«): so posestva, ki jih je še v 16. in 17. stoletju dobil jezuitski red in na v katerih so delali Indijanci. Katoliška cerkev je dobila velika posestva, torej je takoj postala veleposestnik v prostorih »novo odkrite« zemlje.

2. »Kolonialna estancia«: vzporedno z »reducciones« se je razvijala »kolonialna estancia«, ki je uvažala živino in semena iz Španije. Skupaj z avtohtono produkcijo je ta vrsta postala vir bogastva države. Po letu 1816, ko se je država osamosvojila od Španske krone, se je začela uveljavljati nova oblika, ki jo imenujemo "estancia criolla". Razlika je bila predvsem v lastnini zemlje. Po zemljiških brez ograj so se svobodno pasli govedo, konji in ovce.

3. »Moderna estancia«: nastala je ob uporabi ograj, prvič leta 1845, kar je omogočalo parcelacijo zemlje in kontrolo proste paše. Tako se je tudi vpeljal pojem "pedigree" živine. Tako se je začelo najbolj uspešno obdobje življenja »estancie«.

4. »Turistična estancia«: nekateri lastniki so svoje posesti preuredili v uspešna turistična središča, v katerih je možno prespati, poskusiti tradicionalno kulinarično ponudbo in sodelovati pri delu na posestvu: pri skrbi za živino, označevanju živine, v mlekarni, pri striženju ovac, krotitvi konjev oz. pri tradicionalnih prireditvah na deželi, kot so »doma« (krotitev konjev), sprehodi, lov, ribolov in športi, kot je polo.

Elementi »ESTANCIE«

»Estancie« imajo »casco« oz. središčno bivališče nadstandardno opremljeno. Obkrožajo ga parki, fontane in sprehajališča. Bivališče (»casco«) je običajno v središču zemljišča, do njega peljejo dolge poti, ki ga povezujejo z zunanjimi cestami. »Casco« je vedno vizualno ločen od ostalih delov »estancie«. Običajno je »skrit« za gostimi drevoredi in nedostopen za zaposlene na »estancii«.

Vsa zemljišča »estancie« so ograjena s kovinskimi mrežami ali lesenimi ograjami. To je zelo pomembno, ker je živina običajno na prosti paši, ne v zaprtih hlevih. Drugi elementi »estancie« so silosi, hlevi, konjušnice, mlekarnе, shrambe idr. Običajno niso neposredno povezani s središčnim bivališčem, ampak funkcionirajo kot ločene enote. Najbolj bogate »estancie« so prava proizvodna središča, v katerih predelujejo hrano za lastno živino ter različne končne proizvode (predvsem gre za mlečne in mesne proizvode).

Danes se pojavljajo tudi nove oblike bivališč izven urbanih središč, t. i. podeželski klubi (»clubes de campo«). Podeželski klubi so neke vrste satelitska zaprta mesta, z osnovnimi elementi za življenje: osnovno šolo, trgovinami, skupinskimi prostori idr. So ograjena, imajo vrata za vstop v klub in strog varnostni nadzor. Združujejo značilnosti življenja v naravi, v miru, izven vrveža in pomanjkanja varnosti velemesta, in potrebo po »družbenem življenju«, seveda v okviru skupine ljudi, ki (predvsem) finančno premore tak način življenja.

Običajno se nahajajo v bližini mest (za razdalje v Argentini to pomeni do 100 km), kar prebivalcem omogoča opravljanje vsakodnevnega dela v mestu in tudi to, da se lahko vsak dan »vrnejo« na podeželje.

»Casco estancie« je običajno prava palača v francoskem, angleškem ali kolonialnem stilu. Arhitektura podeželskih klubov v slogovnem smislu ponavlja splošno eklektično podobo »estancie«, ki združuje specifično in izvorno funkcionalno prostorsko ureditev in »evropsko podobo«. Arhitektura v Argentini ima več »obrazov«: od francoskega baroka, neoklasicizma, dunajske secesije in katalonskega modernizma do romantične neogotike angleškega porekla. T. i. »pintoreskizem« sega tudi po podobah alpskih koč in neokolonialnem »revivalu«. Družbeni sloji, ki so se zgodovinsko identificirali z Evropo, so vedno ohranjali romantično držo, s katero so skušali presegati podobo »barbarske Amerike« in ustvariti kopijo »civilizirane Evrope«. Arhitekturni zgodovinarji se danes strinjajo, da tak način razmišljanja postaja posebna tradicija z lastnimi oblikovalskimi zakonitostimi. »Estancie« tako predstavljajo pomemben del arhitekturne kulturne dediščine Argentine.

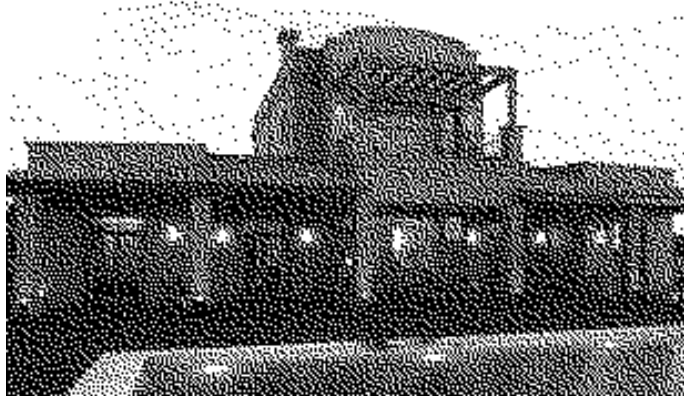
Zato ni naključje, da podeželski klubi nikoli ne nastajajo z enotnim oblikovalskim posegom, ampak vsak lastnik daje svojemu bivališču individualni pečat. Primeri na sliki 8 kažejo izrazito raznoliko podobo arhitekture podeželskih klubov. Zanimivo je, da gre v vseh primerih za novogradnjo, ki v 21. stoletju slogovno ponavlja ustaljen model »pintoreskizma« in dosledno ohranja romantično podobo življenja na podeželju. Zanimivo je tudi to, da »urbanistična ureditev« celotnega kluba običajno ponavlja shemo šahovnice, ki je bila osnova pri oblikovanju novih mest v času španske kolonije.

Sklepne misli

Sodobna podeželska bivališča so zanimiv primer, kako se arhitektura prilagaja življenjskim potrebam in drugim družbeno-zgodovinsko-ekonomskim spremembam v določenem okolju. »Estancia«, ki je bila nekoč simbol socialnega statusa in ekonomske moči, je združevala romantično lepoto življenja na podeželju in je bila proizvodno središče ekonomskega bogastva v deželi, kjer je živinoreja ena najbolj pomembnih in dobičkonosnih dejavnosti. Danes sta ti dve funkciji estancie v veliko primerih razdvojeni: tehnološki napredek zahteva visoko specializacijo, ki je večkrat nezdržljiva s tradicionalnim življenjem v nekoč najbogatejših bivališčih. Tako so se nekatere »estancie« razvile v napredna, tehnološko odlična podjetja, v drugih pa se je ohranil mit o romantičnem podeželskem življenju in so postale zgodovinsko-turistična atrakcija, v katerih je možno oživeti tradicionalni način bivanja na podeželju. Na tak način ohranjajo

in dodajajo novo vrednost ustanovi, ki je postala pojem v Latinski Ameriki. Nastali so tudi t. i. podeželski klubi, ki so danes simbol statusa in ekonomske moči lastnika. Res pa je, da pri lastnikih največjih in najbogatejših »estancij«, ki so v glavnem ohranile prvotne značilnosti, še vedno srečamo stare znane priimke prvih priseljencev ...

Zanimivo je tudi to, da zanesljivo lahko trdimo, da so mesta v Latinski Ameriki edinstven primer udejanjanja renesančnih načel urbanizma.

Slika 4, 5: »Estancia« Las Talas v bližini Buenos Airesa: »Tranquera« oz. vhodna vrata, poti, »casco«.

»Estancia« Las Talas near Buenos Aires: »Tranquera« and entrance, paths, »casco«.

Slika 4: Podeželsko bivališče, C. Bontempi, 2002.

Rural dwelling, C. Bontempi, 2002.

Viri in literatura

- Galeano, E. (1989). *Las venas abiertas de America Latina*. Mexico, Madrid, Buenos Aires, Bogotá, Siglo veintiuno editores.
- González, J. V. (1957). *Historia argentina – La era colonial*. México, Buenos Aires, Fondo de cultura económica.
- Gutiérrez, R. e tal. (1984). *Documentos para una historia de la arquitectura argentina*. Buenos Aires, Ediciones Summa.
- Mendez Mosquera, L. (ur.) 1987. *Latinoamérica: utopías y mitos*. Buenos Aires, Ediciones Summa.
- Moreno, N. (1987). *Metodo de interpretacion de la historia argentina*. Buenos Aires, Ediciones Pluma.
- Tejo, D. G. (ur.) (2003). *Arquitectura en clubes de campo*. Buenos Aires, Industrias Saladillo in tejo ediciones.